

ვლადიმერ კეკელია

XIX საუკუნის უცნობი ქრონიკა A-439 ხელნაწერის საცავი ფურცლებიდან*

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული A კოლექციის №439 ხელნაწერი კრებულია. გადაწერილია XVIII საუკუნეში მღვდელ დავით ინაშვილს მიერ (109v). ტექსტი ნაკლულია. ხელნაწერის რესტავრაციის დროს მისი ძველი ყდიდან ამოღებულია I–IX ფურცლები, რომლებიც ისევ ხელნაწერში ჩააკერეს. აღნიშნული ფურცლების IIIr–Vv და IX r–v გვერდებზე მოთავსებულია ტექსტი, რომელიც A კოლექციის აღწერილობაშია შეტანილი, როგორც ისტორიული ცნობები.¹ IIIr გვერდი წაშლილია და ცუდად იკითხება. დანარჩენი გვერდების შესწავლამ ცხადყო, რომ ეს ტექსტი ხელნაწერისაგან განსხვავებული ხელით შესრულებული ერთიანი ქრონიკაა. ტექსტი ზოგან გადახაზულია მეღნიტით. ქრონიკა ნაკლულია, ამდენად, მისი ავტორი ჩვენთვის უცნობია. ავტორის საქმიანობის შესახებ გარკვეულ მითითებებს საკუთრივ ქრონიკის შინაარსიდან ვიგებთ. ერთ ადგილას იგი მღვდელმთავარ მოსეს გარდაცვალების შესახებ შემდეგ ცნობას გვაწვდის: „*მოსე არქიერი გარდაიცვალა ივლის ივ, წელსა ჩყოდ, პარასკევს დღესა, / შუადღიად მერვეს სა[ა]თში, სანთლების / ანთების წინა, ჯერ ვახშმობა არ იყო. ამან / იცხოვრა ტფილისში მღუდელმთავრად / ორი წელიწადი და თვრამეტი დღე*“. ჩვენი აზრით, მოსეს გარდაცვალების ასეთი დეტალები, შეიძლებოდა ეგზარქოსის კართან დაახლოებულ, ან იქვე მომსახურე პირს სცოდნოდა. ამაზე მითითებას ტექსტის სხვა ადგილასაც ვხედავთ: „*ქ. ახალციხე და აწყურეი აიღეს / რუსებმა აგვის-*

¹ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. A კოლექცია. ტ. II. თბ. 1986, გვ. 112.

ტოს კბ, წელსა ჩყკწ. / დიდი ღვთის კედრება და პარაკლისი / და სი-
ხარული იყო. აქ ქალაქში მცხოვრებთ [დიდი] წირვა, ლოცვა / და
...აგება სიონში იონა მიტროპოლიტისაგან / აგვისტოს კბ, დღესა ოთხ-
შაბათსა. / მეორეს დღეს აგვისტოს კვ, შეიქმნა ზარბაზნის სროლა
წირვის / დროს. და შამოიტანეს ახალციხილამ გამარჯვება, ორმოც-
დაათი ბაირადი და მეჩითის თავი / და ციხის გასაღებები ორი თავის /
კლიტით, ქალაქში რუსის გაზახებმა და სიონის კარზედ დადგნენ“. მოხმობილი ნაწყვეტიდან ჩანს, რომ ავტორმა ეს ამბავი ღვთისმსახუ-
რების დროს შეიტყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ასეთი დეტალების აღ-
ნიშვნა აზრს მოკლებული იქნებოდა. შესაძლოა, ავტორი დაბალი რან-
გის, საშუალო განათლების სასულიერო პირი იყო. მის დაბალ რანგსა
და განათლების დონეზე ტექსტის ისეთი ორთოგრაფიული შეცდომები
მიუთითებს, როგორიცაა: *მაძულიში (მაძულში)*, *იალო (აილო)*, *მეჩითის
(მეჩეთის)*, და *მოკლევედა (მოკლავდა)*. ქრონიკის ავტორი, ძირითადად,
საკუთარი თვალით ნანახს გადმოგვცემს, თუმცა მას ხელთ გარკვეული
წყაროებიც უნდა ჰქონოდა — Vt გვერდზე თხრობა XVIII საუკუნის
ამბებით იწყება, შემდეგ კი რუსეთში მიმდინარე მოვლენებით გრძელ-
დება. საინტერესოა ავტორის დამოკიდებულება ქართლ-კახეთის სამე-
ფოს გაუქმებასთან დაკავშირებით. მისი სიტყვებით: „დასრულდა სა-
ქართველოს მეფობა [რუსეთის კელმწიფისაგან ალექსანდრესაგან /
და დაიპყრეს საქართველო რუსებმა / წელსა ჩყბ“. იმას, რომ XIX სა-
უკუნის ავტორი საუკუნის დასაწყისში მომხდარ მოვლენას რუსეთის
მიერ საქართველოს დაპყრობად აღიქვამს, მიუთითებს იმაზე, რომ იმ-
დროინდელი საზოგადოების საშუალო ფენა რუსეთის იმპერიის საქარ-
თველოსადმი განხორციელებულ აქტს ადეკვატურად აფასებდა. ამისდა
მიუხედავად, ავტორის ხედვაზე მუსლიმური აღმოსავლეთისადმი საუ-
კუნეების მანძილზე არსებულმა დამოკიდებულებამ თავისი კვალი და-
ტოვა, რაზეც მიუთითებს ქრონიკის ის მონაკვეთი, სადაც რუსეთ-სპარ-
სეთის ომზეა საუბარი: „და შემდგომად, რამდენსამე ხანს უკან, აიშალა
/ სპარსეთი რუსეთზედ და მივიდნენ / ჩუმათ განჯას დიდის
ძლიერებით / და აქ იყო მთავრად. ერძოლაოზის / დროსავე შეყარა

*ქართლი, კახეთი / და, რაც რუსეთის ჯარები ყვანდა, / შეუტევა. და
ღმერთმან მისცა / შეწევნა და გააქცია სპარსეთის // მხედრობა და
ძრავალი ტყვე და საშოვარი მოიტანა ტფილისში ალექსანდრე პეტ-
როვიჩმა ერძოლოზმა“. აღნიშნულ ამონარიდში სპარსეთ-რუსეთის
დაპირისპირება და უკანასკნელის გამარჯვება პომპეზურად არის გად-
მოცემული. აშკარად ჩანს ავტორის სიმპათია მთავარმართებელ ერ-
მოლოვის მიმართ.*

რაც შეეხება ქრონიკის დაწერის დროს. ყველაზე გვიანი თა-
რიღი, რომელიც ქრონიკაშია მოხსენებული, არის 1835 წელი. იქიდან
გამომდინარე, რომ ტექსტი ნაკლულია, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ
ქრონიკა XIX საუკუნის პირველ ნახევარშია შესრულებული. მიუხედა-
ვად იმისა, რომ ქრონიკის ტექსტი მცირეა, ის ქართული ისტორიოგ-
რაფიის განვითარების ერთი ეტაპის შესწავლისათვის საინტერესო მა-
სალას წარმოადგენს.

ტექსტი

„...ბრძანება მოვიდა ტფილისში წასვლისა ზვანთქრის საბ-
რძოლველად მაისის ა, წელსა ჩეკვ. | ქ. ტფილისიდან წავიდა
პასკევიჩი ზვანთქრის მამულიში,² ყარსის ქალაქში, | საომრად
ივნის[ის] ე, წელსა ჩეკვ. | ქ. იალო³ ყარსის ქალაქი და ციხე |
IIIv პასკევიჩმა წელსა ჩეკვ, თვესა | ივლისსა კო, გარდაიხადეს
მოვლმანა დღესა პარასკევსა.

ქ. ახალციხე და აწყუერი აიღეს | რუსებმა აგვისტოს კბ,
წელსა ჩეკვ. | დიდი ღვთის ვედრება და პარაკლისი | და
სიხარული იყო აქ. ქალაქში მცხოვრებთ [დიდი] წირვა, ლოცვა |
და ...აგება სიონში იონა მიტროპოლიტისაგან | აგვისტოს კბ,
დღესა ოთხშაბათსა. | მეორეს დღეს, აგვისტოს კვ, შეიქმნა
ზარბაზნის სროლა წირვის | დროს და შამოიტანეს
IVr ახალციხიდან გამარჯვება, ორმოცდაათი ბაირადი და მეჩითის⁴
თავი | და ციხის გასაღებები ორი თავის | კლიტით, ქალაქში
რუსის ყაზახებმა და სიონის კარზედ დადგნენ. და ხედვიდენ⁵
ქალაქში მცხოვრები, და იონა არქიერიცა გამობრძანდა თავის
სახლიდან დაჩხრიკა და ხედვიდა და ქონდა და ქონდა სი-
ხარული ... და | წაიღეს მეტეხში ციხეში ოსმალო საჭურველი
წელსა ჩეკვ. | ამ დროს იყო მთავარმართებლად პასკევიჩი |
საქართველოსა შინა.

ქ. ტფილისში შემოვიდა სნეულება, ვითამ, | ამბობდენ, სამო-
IVv ელის ქარიო ექიმები და სწრაფად მოკლევდა⁶ კაცს. ამ
სნეულებისაგან | შეშინდა ხალხი. გახშირდა ეს [ს]ნეულება, |
მარიამობის თვის ა პირველიდგან იწყო | და მარიამობის თვის დ
აიყარა ქალაქი, | ორშაბათს დღეს, და წავიდნენ გარეთ, |

² მამულში.

³ აილო.

⁴ მეჩეთის.

⁵ დახვდნენ.

⁶ მოკლავდა.

სოფლათ და მთა-ბარად, მაგრამ ყოველგ[ა]ნით მოედვა ეს
ხორელა წელსა ჩელ ||

მეფე დავით იმამყულიზან იმეფა წელი ... |

მეფე კოსტანტილ იმეფა წელი ... |

მეფე თეიმურაზ იმეფა წელი ი ... |

მეფე ირაკლი იმეფა წელი მბ |

მეფე გიორგი იმეფა წელი გ |

Vr დასრულდა საქართველოს მეფობა [რუს]ეთის კელმწიფისაგან
ალექსან[დ]რესაგან | და დაიპყრეს საქართველო რუსებმა | წელსა
ჩებ. |

ჩებ. ამ წელს ბონაპარტე შამოვიდა რუსეთ[ში] | და მოსკოვი
წა[ა]ხდინა. |

პეტრებურლის ვითარება: 1825. წყალ[ი] | შემოვარდა ზღვი-
დამ, სამი ნაწილი დაიჭ[რა] | პეტრებურლისა, ორი საუენი
მალლა... | ქუჩიდამ ეს წყალი. ასეთი დიდი ქარი და | ...ვა იყო,
რომ არ თქმულა. დიდი ზიანი მი[აყენა]. | სამი მილიონის ნივთი
წახდინა... ||

Vv მოსე არქიერი გარდაიცვალა ივლის იგ, წელსა ჩელდ,
პარასკევს დღესა, | შუადღიდან მერვეს სა[ა]თში, სანთლების |
ანთების წინა, ჯერ ვახშმობა არ იყო. ამან | იცხოვრა
ტფილისში მღუდელ-მთავრად | ორი წელიწადი და თვრამეტი
დღე. | ქ. უქაზი მოვიდა ე[კ]გენი არქიერისა ტფილ[ი]ს[ში]
ოკლომბრის იზ, გამოცხადდა იზ, | ხუთშაბათს დღეს, წელსა
ჩელდ. | ეს ეგგენი არქიერი მოვიდა ტფილ[ი]ს[ში] | დეკემბერში
საშობაოთ, კვირას დღეს, წირვის დროს. |

ქ. ოდიშის არქიერათ აკურთხეს კუხიან[ი]ბე გიორგი, არ-
ხიმანდრიტი ჭონდლის⁷ | მაგიერათ დასვეს წელსა ჩელე, მაისის
ით. | ეს იყო სამეგრელოსა მცირე კაცის შვილი, |
მოხნიერებული, სიონში აკურთხეს, იყო | ოთხი მღუდელმთავარი:

⁷ ჭყონდიდელის.

ეგგენი – რუსეთისა, | სოფრონიოზ – იმერეთისა, ბოდბელი ... |
და სხვანი ||

ქ. ამისა შემდგომად აღექსანდრე პეტროვიში⁸ | საქარ-
თველოში მთავარმართებელად, რომელმან მთავრად ფეშქაში |
პირველ მოსვლაშივე საქართველო|სა შინა რუსეთიდან
გაგზავნილი | სპარსეთად. და შერიგდნენ აღექსანდრე კელმწიფე
IXr და სპარსეთის ყეინი. | და შემდგომად, რამდენსამე ხანს უკან,
აიშალა | სპარსეთი რუსეთზედ და მივიდნენ | ჩუმათ განჯას
დიდის ძლიერებით | და აქ იყო მთავრად. ერმოლოზის |
დროსავე შეყარა ქართლი, კახეთი | და, რაც რუსეთის ჯარები
ყვანდა, | შეუტია. და ღმერთმან მისცა | შეწევნა და გააქცია
სპარსეთის || მხედრობა და მრავალი ტყვე და საშოვარი მოიტანა
ტფილისში აღქსანდრე პეტროვიჩმა ერმოლოზმა. | და ამისა
შემდგომად მრავალი მოციქულობა ყო ყეინმა შერიგებისა, |
მაგრამ ერმოლოზმა ვერა ყო შერიგება უხელმწიფოდ და
მისწერა | რუსეთის კელმწიფეს. ესე საქმე ერმოლოზმა აუწყა
თავის კელმწიფეს | წელსა ჩყკვ, სეკტემბრის იდ. |

ქ. ამისა შემდგომად მოვიდა პასკევიჩი იოანე პეტროვიჩი
IXv მთავარმმართველად. და გარდმოვიდა მრავალი | მხედრობა
რუსეთის კელმწიფისა | აღექსანდრესი და შეუტია სპარსეთს.

Vladimer Kekelia

ABOUT UNKNOWN CHRONICLE OF THE 19TH C. FROM THE FORZATZ LEAF OF A-439 MANUSCRIPT

Summary

On the forzatz leaf of the manuscript №439 kept at the National Centre of Manuscripts is placed text written supposedly in the first half of the 19th century. The cronicle is not preserved fully. The text contains not only local stories, but also current events of the Russian Empire. It is worth to mention an author`s attitude on the abolishment of Kartli-Kakheti kingdom. He writes: „Russian king Alexander intended to abolish kingdom of Kartli-Kakheti and the Russians conquered Georgia in 1802.“

The author thinks about this event, which took place in the 19th c., to be a conquest of Georgia by Russia. This fact indicates that middle class society of that time adequately estimates this undesirable event. In spite of that text of the cronicle is short, it presents an interesting material for studying the development of the stages of Georgian historiography.